

RAPORTUL NAȚIUNE — RELIGIE ÎN SCRIERILE LUI NICHIFOR CRAINIC*

GABRIELA LUNGEANU**

Abstract. *This article describes how Nichifor Crainic (1889-1972), within the conceptual and terminological frameworks of a historical teleology, that a substantial portion of political journalism of interwar period cultivate it with a certain zeal, considers that modern nations would have to fulfill a kind of „historical mission“, philosophically defined and discerned in the image projected in the future who make about themselves and guide their actions as a sort of „compass“. Unfortunately, unlike other nations who have developed their own philosophy — French, Germans and others — we, the Romanians, having a young culture, do not have a proper Romanian philosophy. Nichifor Crainic tried to fill this major deficiency by combining orthodoxy and nationalism.*

Keywords: *historical mission, orthodoxy, nationalism.*

În *Ortodoxie și etnocrație* (1937), Nichifor Crainic, așezat în cadrele conceptuale și terminologice ale unei teleologii istorice, pe care o parte însemnată a publicisticii timpului său o cultiva cu o anumită râvnă, considera că națiunile moderne ar avea de îndeplinit o „misiune istorică“, *mundană*, sesizabilă în imaginea proiectată în viitor pe care și-o fac despre ele însele și care le orientează acțiunile ca un fel de „busolă“¹. În orice caz, în România generația războiului simțea nevoia unei asemenea orientări naționale generale, realizarea Marii Uniri fiind, după Crainic, doar „o etapă, un episod din ceea ce s-ar putea numi *misiune românească*“ (s.m)².

Cunoașterea filosofică, preocupată să observe viața reală a națiunilor, este prima chemată să le releve potențialitățile. Or, spre deosebire de alte națiuni care au dezvoltat filosofii proprii — francezii, germanii — noi, românii, având o cul-

* Acest articol face parte din lucrarea de doctorat „Nichifor Crainic: un exponent al naționalismului român în deceniul IV al secolului XX“, aflată în pregătire la Facultatea de Istorie a Universității din București sub îndrumarea prof. univ. dr. Mihai Retegan.

** Expert în Guvernul României.

¹ Nichifor Crainic, *Ortodoxie și etnocrație. Cu o anexă: Programul statului etnocratic*, studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de Constantin Schifirneț, București, Albatros, 1997, p. 95.

² *Ibidem*.

tură tânără, „neadâncită în cunoașterea complexului de fenomene ce alcătuiesc viața acestui popor, n-avem o filosofie românească”³. Această lipsă a fost sesizată în toată gravitatea ei de revista *Gândirea*.

După Dumitru Stăniloae, „românitatea” este sinteza elementelor sale componente: dacismul, latinitatea și credința creștin-ortodoxă. „Caracteristicile elementelor componente sunt străbătute de un timbru nou, unitar, de timbrul individualității noi care este românitatea. Deci, putem spune că legea cea mai înaltă de viață a neamului nostru este românitatea”⁴. Precum ființele individuale, tot astfel și neamurile cresc spiritual prin comunicare cu ordinea eternă „indicată de ființa lor originală ca întreg, care formează legea cea mai înaltă a individualității etnice”. Creșterea spirituală a neamului românesc se realizează printr-o comuniune românească cu Dumnezeu⁵. Ortodoxia, conchide Dumitru Stăniloae, este „modul românesc de comuniune cu ordinea spirituală transcendentă”. Ea este esențială în viața românismului, astfel încât „idealul național permanent al neamului nu poate fi conceput decât în legătură cu ea”⁶, devenind totodată un mod de comunicare cu valorile umane eterne.

La Congresul FOR de la Târgu Mureș din noiembrie 1938, Sextil Pușcariu se referea și el la (doar) două elemente specifice poporului român: ortodoxia și latinitatea. „Ortodoxia noastră este astăzi cel mai sigur criteriu de diferențiere, căci noi suntem în lume singurul popor latin de credință ortodoxă. Această împerechere fericită de sânge latin cu alese însușiri sufletești, venite de la Răsărit, ne dă acel complex de mari și originale calități, cari ridică valoarea rasei noastre”⁷.

Teolog, literat și publicist, Nichifor Crainic s-a pus în slujba cercetării spiritualității creștin-ortodoxe. „Crainicul ortodoxiei”, cum îl numește un contemporan, a primit de la teologie „îndrumări și impulsuri hotărâtoare”, dar i-a și adus acesteia „provizii prețioase din cultura universală”⁸.

Nichifor Crainic a fost „un om al timpului său”, preocupat de marile teme ale epocii sale. Naționalist și autohtonist, el s-a inspirat din autori „adecvați” precum Charles Maurras, Nikolai Berdiaev sau Miguel de Unamuno. Naționalismul său nu a fost refractar la influențele din afară — o demonstrează sursele sale de inspirație! — și nici nu a cultivat ura față de alte națiuni. El credea doar în necesitatea ca fiecare națiune să-și valorifice tradiția proprie pentru a avea o contribuție recunoscută în patrimoniul cultural european și universal. De aceea, el combătea concepțiile unilaterale ale unor contemporani potrivit cărora cultivarea naționalității ar fi o „calamitate” care ar împiedica accesul la Umanitate. „Celebrarea diversității” în orizontul culturii europene actuale dă întrucâtva dreptate autorului român. Apoi, naționalismul său era îmbinat cu ortodoxia creștină, practică și de alte națiuni europene. Cum nota el, „... ortodoxia respectă graiul și

³ *Ibidem*, p. 96.

⁴ *Ibidem*, p. 418.

⁵ *Ibidem*, p. 420.

⁶ *Ibidem*, p. 420.

⁷ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, studiu introductiv, note și îngrijire de ediție de Constantin Schifirneț, București, Albatros, 1998, p. 71.

⁸ Emilian Vasilescu, „Nichifor Crainic, apologet creștin”, în *Gândirea*, nr. 4, aprilie 1940.

individualitatea etnică a fiecărui neam. Națiunile, prin urmare, sunt unități variate ale naturii create și ele intră ca atare în organismul ierarhic al bisericii..., unitățile naturale ale neamurilor participând ca atare la viața ierarhică a spiritualității creștine. Ortodoxia se modelează astfel după trupul național... Sunt atâtea biserici câte națiuni, sunt atâtea fragmente locale ale bisericii ecumenice sau cosmice⁹.

Crainic a privilegiat ortodoxia în raport cu latinitatea, căci i se părea că aceasta din urmă reduce cultura română la postura unui „satelit” al unor culturi apusene. Cultivarea latinității ne-ar apropia de civilizația Apusului, pe când ortodoxia ne-ar apropia de spiritualitatea Orientului. Dacă generația pașoptistă căuta principii de *unitate* cu țările europene, Crainic căuta principii de *diferențiere*. „Generoșii patruzecioptiști — scria el — aduceau din Apus vedenia unei Româanii europenizate. Ei simțeau patriotic, dar nu cugetau românește¹⁰. Modul în care intelectualii formați în ideologia științifică a veacului al XIX-lea au privit poporul român este incomplet, potrivit lui Crainic. „S-a aprofundat caracterul etnic al acestui popor, dar s-a ignorat caracterul religios¹¹.

Crainic, ca și ceilalți ortodoksiști (Radu Dragnea, Dumitru Stăniloae), susțineau ideea că ortodoxia trebuie considerată o parte a identității noastre etnice. Astfel, „noua spiritualitate etnică” pentru care militau urma a fi construită pe tradiția creștin-ortodoxă, compatibilă cu celelalte elemente ale etnotipului românesc. El sublinia existența unei romanități vii, chiar a unei „conștiințe imperiale” a românilor, care nu a fost „fabricată” de latiniștii ardeleni, ci îmbrăcată cu formele istorice ale statului român independent și în care a trăit „amintirea Bizanțului”. În această amintire „și-au purtat luptele marii noștri voievozi apărându-și credința și românismul¹².

Pe de altă parte, în Bizanțul ortodox a avut loc „un proces neîntrerupt de asimilare a clasicismului în creștinism”. Creștinismul „selecționează și asimilează cultura antică în măsura în care ea nu contrazice învățătura Mântuitorului și înfățișează afinități electivă cu aceasta”. Crainic milita pentru clasicism „obligat” de ortodoxie: „ortodoxia aceasta atât de necunoscută și ridicol ponegrită este formula unică a armoniei în spirit dintre contribuția genului omenesc și revelația divină¹³.

Mentorul *Gândirii* considera „substanța acestei biserici amestecată pretutindeni cu substanța etnică¹⁴. La rândul său, Stăniloae credea că poporul cel mai pătruns de spiritualitatea ortodoxă este cel român. „El s-a născut creștin. El n-are la bază o altă structura religioasă, care s-o tulbure pe cea ortodoxă¹⁵. Creștinismul devenea astfel un element esențial în etnogeneză. „Numai ipotetic am putea să facem o deosebire între ceea ce e românesc și ceea ce e creștin, de vreme ce

⁹ N. Crainic, *op. cit.*, p. 51.

¹⁰ N. Crainic, *Puncte cardinale în haos*, București, Muzeul Literaturii Române, 1998, p. 53.

¹¹ *Ibidem*, p. 132.

¹² N. Crainic, *Ortodoxie și etnocrație*, ed. cit., p. 61.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ N. Crainic, *Puncte cardinale în haos*, ed. cit., p. 137.

¹⁵ D. Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, ed. cit., p. 51.

realitatea istorică [...] ni se înfățișează ca o fuziune organică între românism și creștinism¹⁶.

După Crainic, spiritualitatea românească, bazată pe tradiția creștin-ortodoxă, dar cu amprență etnică, s-ar opune individualismului modern occidental. În general, spiritualitatea conține deopotrivă elementul uman și elementul divin. Este „teandrică” și poate fi atribuită nu numai indivizilor, ci și neamurilor. Principiul teantropiei, care desemnează la nivelul individului o conlucrare între natura umană și natura divină, este extins de Crainic la nivelul comunităților etnice, etnicul fiind natura proprie neamului, deopotrivă fizică și metafizică, biologică și spirituală, constituită din sânge și din suflet¹⁷.

Victor Papilian, prozatorul cel mai prolific de la *Gândirea*, considera că ortodoxia a indus românilor o mentalitate socială colectivistă, superioară, credea el, atât catolicismului, cât și protestantismului occidental: „Într-un stat național și creștin, ortodoxia preconizează o organizație armonioasă a societății, împiedicând pe ins să se desprindă din colectivitate și păzind ca această colectivitate să nu strivească insul izolat. Astfel privită, ortodoxia este superioară catolicismului care, prin universalitatea lui, tinde la o «tiranie politică», cât și protestantismului, obârșia individualismului și a anarhiei”¹⁸.

Între alte încercări de definire a „românismului”, care devenise aproape o modă intelectuală în acea vreme, cea a lui Constantin Rădulescu-Motru din *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități* și cea a lui Lucian Blaga din *Oriзон și stil. Spațiul mioritic*, Nichifor Crainic o preferă pe cea a lui Blaga. În general, încercările de secularizare a discursului naționalist, de respingere a dimensiunii religioase a spiritualității românești sunt respinse de Crainic drept arbitrar.

Afirmația lui Motru că „românismul e de o natură nouă și fără precedent în istoria trecutului nostru”, îi apare lui Crainic ca fiind o absurditate, deoarece el consideră că „un neam nu poate avea două sau mai multe naturi”. Un neam are o singură natură permanentă, acest lucru fiind recunoscut de altfel și de Motru. „Fiecare popor constituie «un *unicum*» pe lume”¹⁹.

Crainic respingea și ideea existenței mai multor „românisme”, în funcție de epocă, considerând că nu există deosebire de natură în manifestările aceluiași neam, manifestările românismului, oricât de variate, au aceeași natură cu neamul care le produce. Tocmai prin studiul feluritelor manifestări istorice ale neamului, românismul nu poate fi o manifestare epocală, ci „însuși modul permanent și specific de a crea istorie al neamului românesc”. Constantin Rădulescu-Motru însuși dă răma teza lucrării sale când afirma că „Românismul e un jurământ de credință în statornicia pământului și a neamului românesc”²⁰. Acest jurământ este „instinctul de apărare” vădit în realitatea istorică.

¹⁶ N. Crainic, *op. cit.*, p. 192.

¹⁷ N. Crainic, *Ortodoxie și etnocrație, ed. cit.*, p. 106.

¹⁸ Victor Papilian, „Nichifor Crainic și Ardealul”, în *Gândirea*, nr. 4, Aprilie 1940.

¹⁹ N. Crainic, *Ortodoxie și etnocrație, ed. cit.*, p. 26.

²⁰ Constantin Rădulescu-Motru, *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1936, p. 104.

Ideea de neam ca *unicum* pe lume, cultura ca produs al geniului național, dar și geniul național ca operă a rațiunii universale se numără printre ideile comune lui Crainic și Motru. Numai că *unicum* este, în accepțiunea lui Motru, etnicul într-un sens biologic, iar pentru Crainic este însăși natura proprie a neamului, „alcătuit din sânge și suflet, cu înțeles biologic și etic“. Motru avea să-și schimbe mai târziu părerea când va afirma că noua spiritualitate „postulează identitatea dinspre spirit și materie“²¹. Crainic a respins această identitate monistă în favoarea unei simple fuziuni, etnicul fiind prezentat ca o fuziune a biologicului, eticului, sângelui și sufletului.

Dacă pentru Motru mișcarea naționalistă urmărea integrarea etnicului într-o ordine istorică universală, pentru Crainic „România românilor“, preponderența etnicului în cultură, viața de stat și în viața socială reprezentau aspirațiile generației sale, care nu se regăsea în românismul inconsecvent al lui Motru. Dacă fiecare națiune este un *unicum*, cum se face că viața culturală a vremii părea dominată de alte naționalități? Etnocrația consecventă presupunea reducerea influenței culturale a străinilor, după modelul proporției numerice — o presupunere, recunoaște Crainic, xenofobă și antisemită. Crainic respingea și ideea lui Motru de așezare a statului român pe principiul luptei de clasă, favorizând clasa țărănească, în locul lor propunând o așezare a societății românești pe principiul corporatist, de inspirație italiană.

După Crainic, românii au apărut în istorie ca popor ortodox, printr-un proces „fuziune organică“. El nu accepta existența unui păgânism autohton anterior creștinismului: „... noi nu ne-am botezat ca slavii, ca bulgarii, ca ungurii sau ca germanii, ci ne-am născut creștini“. În această privință, părerea lui Motru coincidea cu aceea a lui Crainic, în sensul că nici nu se poate preciza, în termeni istorici, o distincție inițială între creștinism și românism. Motru se contrazicea însă atunci când, declarându-se împotriva împrumuturilor din alte culturi, considera naționalismul veacului al XIX-lea ca o imitație străină, deoarece când definea românismul o făcea în conformitate cu unele *pattern*-uri europene aflate atunci în uz. De altfel, convingerile lui Motru s-au schimbat destul de mult în timp: ortodox în 1904, opunându-se liberalismului „venetic, stricător de legi și datini“, a devenit antiortodox în 1936 — inconsecvență pusă de Crainic pe seama aderării lui Motru la deismul francmasoneriei scoțiene²². De asemenea, Crainic îi reproșa lui Motru că, încercând să demonstreze incompatibilitatea între ortodoxie și românism, a inventat o „spiritualitate naturală“ — o contradicție în termeni! — înclinată spre aspectele practice ale vieții.

Ortodoxia românească a dezvoltat în timp și acțiuni de expansiune, dar în sensul ecumenicității spirituale. Astfel, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Vasile Lupu, Mihai Viteazul au fost ctitori ortodocși în interiorul țării, și cruciați, „atleți ai creștinătății“ în afara granițelor țării²³. P.P. Panaitescu l-a numit pe Mihai Viteazul chiar „cavaler creștin“, luptele sale împotriva turcilor fiind moti-

²¹ *Ibidem*, p. 91.

²² N. Crainic, *op. cit.*, p. 101.

²³ *Ibidem*, p. 122.

vate de „conștiința unei misiuni pentru ortodoxie“ pe care au avut-o toți marii voievozi. Ortodoxia nu s-a limitat, așadar, la acțiuni în „interiorul statului român“, cum credea Motru, ci a fost călăuzitoarea unor acțiuni ecumenice, precum o atestă cronicile medievale.

Dar și în interiorul folclorului a avut loc un proces de încreștinare a miturilor păgâne, ortodoxia populară fiind, în accepțiunea gândiristului, mai profundă decât formalismul lui Motru. În fine, Crainic a respins lipsa de interes pentru viața practică atribuite ortodoxiei, amintind de daniile imense făcute de voievozi și boieri bisericilor de pe muntele Athos, precum și de crearea spitalelor românești după pilda sfântului Vasile cel Mare.

Pentru a conchide, dacă Olivier Gillet²⁴, în cartea sa *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, se oprește la Nichifor Crainic pentru a demonstra legătura indisolubilă dintre ortodoxie, naționalism și tendințele de extremă dreaptă, totalitară, care s-ar fi continuat nealterate și în perioada comunistă, Alain Besançon, în *Dilemele mântuirii. Criza bisericii catolice*²⁵, ne consolează întrucâtva demonstrând într-un mod riguros caracterul foarte recent al apropierii dintre biserica catolică și democrație. În plus, istoricul francez chiar denunță înclinația „democratică și demofilă“ a acestei biserici, manifestată în anii din urmă, concesiile pe care le face capriciilor mulțimii și, mai ales, compromisurile cu unele valori fundamentale ale sale.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Besançon, Alain, *Dilemele mântuirii. Criza Bisericii Catolice*, București, Humanitas, 2001;
 Crainic, Nichifor *Ortodoxie și etnografie. Cu o anexă: Programul statului etnocratic*, studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de Constantin Schifirneț, București, Albatros, 1997;
 Crainic, Nichifor, *Puncte cardinale în haos*, București, Muzeul Literaturii Române, 1998;
 Gillet, Olivier, *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, traducere de Mariana Petrișor, București, Compania, 2001;
 Papilian, Victor, „Nichifor Crainic și Ardealul“, în *Gândirea*, nr. 4, Aprilie 1940;
 Rădulescu-Motru, Constantin, *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1936;
 Stăniloae, Dumitru, *Ortodoxie și românism*, studiu introductiv, note și îngrijire de ediție de Constantin Schifirneț, București, Albatros, 1998;
 Vasilescu, Emilian, „Nichifor Crainic, apologet creștin“, în *Gândirea*, nr. 4, aprilie 1940.

²⁴ Olivier Gillet, *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, traducere de Mariana Petrișor, București, Compania, 2001.

²⁵ Alain Besançon, *Dilemele mântuirii. Criza Bisericii Catolice*, București, Humanitas, 2001.